

VINKO ROŽIĆ

Skica za životopis Stijepana Fortunića

Stijepan Fortunić – Stijepo rođen je u Šipanskoj Luci na Božić 1874. godine, kao deseto dijete Vicka Fortunića (1828. – 1910.) i Frane rođ. Dobud (1831. – 1910.). Dvoje djece umrlo im je u ranoj mladosti, četvero nedugo nakon rođenja. Nakon smrti najmlađe im kćeri Frane, Stijepo je odrastao kao najmlađi član obitelji. Živjeli su od zemlje, na granici skromnosti, ali u ozračju naglašene važnosti čudoređa i opismenjavanja, odnosno odgoja i obrazovanja djece.

Od četvero stasale braće (Božo, Miho, Vlaho, Stijepan) i sestre (Anđelina), ponajviše je, barem u domovini, poznat učitelj, publicist, predavač, političar, član nekolicine stručnih i kulturnih društava, neumorni kulturni radnik Vlaho Fortunić (1863. – 1937.). Božo (1852. – 1905.) i Miho (1861. – 1936.) odselili su se u Peru, gdje su zasnovali obitelji te, zajednički, tvrtku za preradu drva i prodaju drvne galanterije, a Anđelina (1867. – 1937.) se udala za lokalnog zemljoposjednika Vicka Glavića (1856. – 1922.), koji je zbog posla nekoliko godina proboravio u inozemstvu.¹

Braća i Anđelina čitavog života ostali su u prisnom odnosu, premda su kontakt većinom održavali preko pisama i dopisnica. Miho je nakratko navratio do Šipana 1910.,² vjerojatno radi slabosti pa smrti roditelja (oboje su umrli 1910. – Vicko u rujnu, Frane u studenome).

¹ Vicko Glavić radio je kao predradnik na prokopavanju Panamskog kanala, na kojem su radovi započeti 1880. i s prekidima trajali do 1914., kada je kanalom prošao prvi brod.

² »Za družbu«. *Prava Crvena Hrvatska* VI/281 (1910): 3.

Prema zahvalnicama *Družbe sv. Ćirila i Metoda*³ objavljivanim u dnevnom tisku, vidimo da su svi donirali za potporu rada *Družbe*.

Rod Fortunić u Šipanskoj Luci

Prema predaji, ogranak roda Muratti nazvao se prezimenom Fortunić (Srećković) nakon što je otac obitelji za dlaku izbjegao smrti u pomorskoj havariji. U cjelovito preživjelom popisu stanovništva Šipanske Luke što ga je sprovedla Dubrovačka Republika 1673./1674.⁴ i koji je, važno je napomenuti, najpreciznije sprovedeni popis stanovništva Dubrovačke Republike iz tog razdoblja,⁵ nema zapisa o kućanstvu obitelji Fortunić, dok se u Matičnoj knjizi umrlih za Vicka Fortunića (1753. – 1832.), navodi: »Vicko Muratti rečeni (»detto«) Fortunić, 79 godina, otac obitelji, katolik, pomorac, otac: Miho Muratti, majka: Marija Glavić, umro 27. studenoga 1832. od sinkope«. ⁶ Čini se, dakle, da u rečenoj predaji ima i dima i vatre.

Proizvoljno tumačenje porijekla obitelji Muratti od strane braće don Andra Murat(tij)a (1862. – 1952.)⁷ i glasovitoga slikara Marka Murat(tij)a (1864. – 1944.)⁸ u bitnome ne prolazi činjeničnu provjeru, i bjelodano je da proizlazi ponajprije iz njihove srbokatoličke vizure.⁹

³ *Družba Sv. Ćirila i Metoda za Istru*, hrvatska kulturno-prosvjetna udruga za podizanje i uzdržavanje hrvatskih škola u Istri. Osnovana 1893. u Puli kao protuteža djelovanju talijanskih društava Propatria (1886.) i *Lega nazionale* (1891.), koja su otvarala talijanske škole i u hrvatskim selima.

⁴ HR-DADU, Isprave i Akti 17. stoljeća, svežanj br. 1809., spis 12.

⁵ Šundrica, Zdravko. »Popis stanovništva Dubrovačke Republike iz 1673/74 godine«. *Arhivski vjesnik* II/1 (1959): 425.

⁶ *Matica umrlih katoličke župe Šipanska Luka 1827.–1835.*, str. 11, zapis 63.

⁷ Prikupio je vrijednu zbirku epskih i lirskih narodnih pjesama iz Luke na Šipanu, koju je objavila Matica Hrvatska 1996.

⁸ Viđen, Ivan. »Muratova (auto)biografska uzgrednica«. *Kolo* 2 (2007).

⁹ Osvrt na don Androvu izjavu u časopisu *Dubrovnik* od 27. svibnja 1896. u: *Crvena Hrvatska* VI/22 (1896): 2; Murat, Marko. »Sjećanja i misli«. *Kolo* 2 (2007).

Bilo kako bilo, Stjepan i braća Murat(ti) su rođaci: isti im je pradjed (Vicko Fortunić, 1753. – 1832.) i prabaka (Marija Glavić, 1774. – 1866.); Stjepanov djed Božo Fortunić (1799. – 1868.) brat je njihove bake Marije Frane Fortunić – Mare ud. Palunko (1800. – 1879.);¹⁰ Stjepanov otac Vicko Fortunić (1828. – 1910.) prvi je rođak don Androve i Markove majke Kate Palunko vjenčane s Pavom Murattijem na 23. veljače 1862. u Šipanskoj Luci.

Dio obitelji Fortunić obitavao je na susjednom otoku Lopudu. Iz spisa o podjeli parcela zemljišta među braćom Fortunić, kojega je 1818. sastavio dubrovački notar Ilija Pušić (1763. – 1847.),¹¹ vidimo da su Stjepanov pradjed Vicko, »posjednik nastanjen na Šipanu«, i brat mu Pavo (1772. – ?), »posjednik nastanjen na Lopudu«, sukladno želji njihove majke Marije rođ. Glavić izražene u oporuci iz 1816.,¹² dogovorno među sobom podijeliti određene – što unajmljene, što vlastite – parcele zemljišta na otocima Šipanu i Jakljanu. Jedna od spomenutih parcela na Šipanu, od davnina u obiteljskom vlasništvu/posjedu, nalazi se u predjelu i danas zvanom Parapunča. Po njemu je Stjepanov brat Vlaho, jedan od članova prinosnika (utemeljitelja dubrovačkog ogranka) družbe »Braća Hrvatskog Zmaja«, uzeo zmajsko ime Zmaj Parapunić(č)ki.¹³ Poradi toponimske zanimljivosti, kratka digresija: Vedran Benić u svojoj knjizi *Trinaesti otok* povijesne oblike prezimena Parapunjić na Šipanu i kasniji njegov ogranak Šešan na Lastovu dovodi u vezu s rečenim toponimom.¹⁴

¹⁰ Prema jednom matičnom zapisu rođena je 18. 4. 1810.; prema Marku Murat(tij)u rođena je 23. 5. 1800., a 1800., kao godinu njezinog rođenja, potvrđuje i zapis u *Matici umrlih za katoličku župu Luka Šipanska*: »Mare udova Marka Palunka umrla je 28. 11. 1879. u 79. godini«.

¹¹ HR-DADU-276 Osobni fond dr. Ernesta Katića, kutija 2, A13

¹² Isto, F26

¹³ »Vlaho Fortunić, Zmaj Parapunički«. *Matica članstva družbe »Braća Hrvatskog Zmaja«*, ZB DBHZ: 709. (Član od 6. 12. 1927., zazmajen 1. 2. 1928., brisan iz članstva).

¹⁴ Benić, Vedran. *Trinaesti otok*. Dubrovnik: Društvo dubrovačkih pisaca, 1921., str. 49.

Na studiju u Beču

Stijepan nije *Carsku kraljevsku veliku Gimnaziju u Dubrovniku* započeo kao izvrstan učenik.¹⁵ No potom se malo uozbiljio i u veljači 1894. usmeni ispit zrelosti položio sa »zrelijim« uspjehom.¹⁶

Nije sasvim jasno zašto je studij upisao u Beču, radije nego u Zagrebu. Naime, postojalo je dva mjeseca od Stijepa starije moderno Sveučilište u Zagrebu – 19. listopada 1874. godine svečano ga je otvorio hrvatski ban Ivan Mažuranić. Sljedeća činjenica može bitno rasvijetliti taj misterij. Sveučilište u Zagrebu, premda u Trojednoj Kraljevini u Austro-Ugarskoj Monarhiji, podlijevalo je pod Ugarsku jurisdikciju, pa su diplomirani studenti iz Kraljevine Dalmacije morali dodatno braniti svoje diplome pred Vijećem austrijskih profesora, a pokatkada i pohađati dodatnu godinu studija.¹⁷ Stoga, nije nelogično da bi Stijepo odlučio zaobići ovu začkoljicu upisom na Filozofski fakultet Sveučilišta u Beču. A, ako je njegova odluka i bila na vagi, prevagu je mogla donijeti jednostavna činjenica da je »Beč, kao habsburška metropola, sa svojom društvenom i kulturnom strukturom, nizom važnih institucija – kazališta, muzeja – istraživačkim zavodima, kavanama, različitim društvima i časopisima, predstavljao najpoželjnije odredište studiranja«. ¹⁸ Što god Stijepanov motiv bio, od zimskog semestra 1894./1895. do ljetnoga 1898. tu je studirao fiziku i matematiku.

U Arhivu Sveučilišta u Beču nije pronađen dokaz da je obranio diplomski rad, niti da je položio profesorski ispit. Doduše, jest prona-

¹⁵ *Gimnazijska svjedočba. Ovjera za prvi semestar učionske godine 1889/90*, br. 7, Dubrovnik, 1. ožujka 1890. Privatni arhiv.

¹⁶ Podlistak Gradska kronika. »Ispiti.« *Crvena Hrvatska* IV/31 (1894): 3.

¹⁷ Luetić, Tihana. »The Migration and Experiences of Croatian Students at Universities of the Austro-Hungarian Empire at the Turn of the Century.« U: *The Entangled Histories of Vienna, Zagreb and Budapest (18th-20th Century)* (ur. Iskra Iveljić). Zagreb: Faculty of Humanities and Social Sciences, University in Zagreb, 2015: 267.

¹⁸ Buljević, Ivan. »Hrvatski studenti 19. stoljeća – prozor prema Srednjoj Europi.« *Pro tempore* 15 (2020): 262.

đen dokaz da je taj ispit prijavio, ali i da nije dostavio dio potrebitih isprava. Dakle, nije mu mogao pristupiti u zadanom roku. Navedeno, ali i činjenica da je u šestom semestru studija položio predmet *Gimnazijska pedagogija* – jedan od preduvjeta za polaganje profesorskog ispita¹⁹ te da je po završenom studiju zaposlen kao profesor-suplenat u Dubrovačkoj gimnaziji,²⁰ ukazuje na to da je profesorski ispit ipak negdje naknadno položio.

Prema Ljetopisu kojega je »Velebit« tiskao u Zagrebu 1874., »u ožujku 1865. sastadoše se Hrvati bečkih akademičkih škola, da si ustroje društvo. (...) Odboru za izradjivanje društvenih statuta predsjedade dr. Baltazar Bogišić, koj je valjada i potaknuo hrvatsku mladež da si zasnuje društvo. Vještina njegova zakonarska urodi i tu krasnim plodom, te ga možemo smatrati osnovateljem društva.«²¹ U siječnju 1868. pokrenuti su pregovori oko združivanja hrvatskoga društva »Velebit« i srpskoga »Zora«, no do toga ipak nije došlo. »Velebit« se nakratko bio združio sa slovenskim društvom »Sava« u novoformirano društvo »Jug« (ožujak 1868. – svibanj 1869.) da bi po razdruživanju ponovno samostalno postojao do prisilnog ukinuća 1880.²² »Kada je 'Velebit' odlučio prenijeti kosti Petra Preradovića – generala, plemića, najplodnijeg i najomiljenijeg pjesnika ilirskoga preporodnog doba – u Zagreb, za predsjednika je izabran vatreni zagovornik politike Ante Starčevića Fran Gundrum.«²³

Članovi Društva su Nikolu Zrinskog i Krstu Frankopana smatrali narodnim herojima i svake godine, na godišnjicu smrti, posjećivali

¹⁹ Arhivski podatci sa Sveučilišta u Beču ovdje su izneseni prema rezultatu stručne pretrage arhivistice mag. Manuele Bauer br. 61/405/21 iz ožujka i travnja 2021.

²⁰ »Imenovanja i premještanja.« *Crvena Hrvatska VIII/38* (1898): 3.

²¹ *Velebit. Zabavnik hrvatske omladine*. Zagreb: Djačko društvo Velebit u Beču, 1874.

²² Isto.

²³ Fran Gundrum Oriovčanin (1856. – 1919.). Liječnik-polihistor, autor prvog hrvatskog priručnika za spolnu higijenu *Zdravstvo spolnoga života*; za knjigu *Duhan* nagrađen na svjetskoj izložbi u Parizu 1900.

su njihov grob u Bečkom Novom Mjestu (Wiener Neustadt). Austrijanci nisu na to gledali s odobravanjem pa je austrijska policija zabranila Društvo 1880. godine.²⁴ Nesumnjivo nacionalno osviješteni student, Stijepo se učlanjuje u »Hrvatsko akademičko društvo Zvonimir«, kojega je 1881. godine – nakon zabrane rada »Djačkog društva Velebit« – osnovao Fran Gundrum.

»Zvonimir« je uredno nastavio tradiciju obilježavanja spomendana u Bečkom Novom Mjestu. Također, u Beču objavljuje *Zvonimir*, almanah hrvatske omladine, od kojega su izašla dva sveska, prvi 1886. u Zagrebu, a drugi 1889. u Beču, i kalendar *Zvonimir*, koji počinje izlaziti 1883. godine.

U rukopisnoj ostavštini Vjekoslava Spinčića,²⁵ između ostaloga, nalazi se dopis od 27. travnja 1898. kojim »Veleučenoga gospodina!« i »Dičnoga našega zastupnika!« odbor Hrvatske akademske omladine u Beču poziva da dođe u Bečko Novo Mjesto kamo će »brojna deputacija hrvatske akademičke omladine otići osobnim vlakom« radi »mise u pokoj duša slavnih hrvatskih mučenika bana Petra Zrinjskoga i šure mu Krsta Frankopana« i polaganja vijenca na njihov grob, a prilikom čega »govorit će gosp. cand. phil. Stjepan Fortunić svečani govor«. Uz pozdrav »Bog i Hrvati!«, pozivnicu za Odbor potpisuju abs. med. Stjepan Stanković i cand. phil. Stjepan Fortunić.²⁶ Uz Spinčića, pozivu su se također odazvali zastupnici Biankini i dr. Klaić.²⁷ Stjepan se iznenada razbolio, pa nije mogao održati najavljeni svečani govor. Umjesto njega, održao ga je predsjednik Društva Krsto

²⁴ Jandrić-Balen, Marica i Ivica Balen. »Fran Gundrum i Andrija Štampar - sličnosti i razlike.« *Analiz Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Osijeku* 28 (2012): 94.

²⁵ Vjekoslav Spinčić (1848. – 1933.). Povjesničar, publicist i političar. Jedan od voditelja Narodnog pokreta u Istri, zastupnik u Istarskom saboru 1882. – 1915. i u Carevinskom vijeću u Beču 1891. – 1918.). Zalagao se za ujedinjenje Istre s Hrvatskom.

²⁶ HR-HDA-819 Rukopisna ostavština Vjekoslava Spinčića. Fortunić, 27.04.1898. 84/92.

²⁷ »Na grobu Hrvatskih mučenika.« *Hrvat* 10 (1898): 1.

Krile.²⁸ Budući da je dan prije odlaska na hodočašće Stjepan održao govor članovima Zvonimira u bečkoj crkvi Maria Treu, i da se razbolio neposredno pred odlazak, sasvim je moguće da Krile nije imao dostatno vremena za pripremiti vlastiti nego da se u Bečkom Novom Mjestu oslonio na već pripremljen Stjepanov. Govor je objavljen²⁹ i ne čini se da je bio izrečen *ex tempore*.

Povratak u Dubrovnik/Šipansku Luku

Po povratku iz Beča, Stijepo se zaposlio kao »suplenat« u Dubrovačkoj gimnaziji.²⁹ Moguće je da je živio u Dubrovniku, no za to imamo samo jednu indiciju,³⁰ a nijedan konkretan dokaz. Nekoliko, pak, zapisa u Matičnoj knjizi katoličke župe Luke Šipanske o njegovom kumstvu pri krštenjima između 1898. i 1902., ukazuju na to da je u tom razdoblju moguće živio u rodnoj kući na otoku Šipanu.³¹

Za svog relativno kratkog boravka u Dubrovniku/Šipanskoj Luci, Stijepo je u društveno-kulturnom životu Grada sudjelovao ponajviše

²⁸ Dubrovčanin Krsto Krile je bio Stijepanov prijatelj, kolega i suradnik: zajedno su maturirali (^{28a} vidi ref. 16); zajedno su 22. rujna 1897. došli u Šipansku Luku, kako bi održali govore povodom mladomisništva don Cvijeta Dušila (^{28b} *Crvena Hrvatska* VII/38 (1897): 2; zajedno su otputovali i u Prag, gdje je Krsto ispred »Zvonimira« održao govor povodom proslave 50. godišnjice uvođenja hrvatskoga kao službenog jezika u Hrvatskoj i Slavoniji (^{28c} »Hrvatska proslava u Pragu.« *Crvena Hrvatska* VIII/18 (1898): 2-3); istodobno su imenovani *suplentima* na Dubrovačkoj gimnaziji (^{28d} vidi ref. 20); Stijepan je izabran za tajnika *Hrvatskog pjevačkog društva Gundulić* 1900. (^{28e} »Nova uprava.« *Crvena Hrvatska* X/2 (1900): 3), a Krsto za predsjednika 1905., 1906. i 1907. (^{28f} »Obnovljenje Hrvatskog Pjevačkog i glazbenog Društva 'Gundulić'.« *Narodna svijest* XVI/1 (1934): 3).

²⁹ Vidi ref. 27.

³⁰ Stjepan je 10. 10. 1899. iz Dubrovnika gospođi Vitoriji Ivanković u Šipanskoj Luci poslao dopisnicu ilustriranu hrvatskim nacionalnim simbolima i stiliziranim Preradovićevim stihovima iz *Rodu o jeziku* »Ljubi, rode, / Jezik iznad svega / U njem živi, / Umiri za njega!«, na kojoj je napisao: »Cijenjena gospođo! Osobitim veseljem šaljem ti ovu razglednicu, uz srčani pozdrav Stijepo Fortunić«. Privatni arhiv Vi(k)torije Ivanković, <https://www.facebook.com/photo?fbid=156885449112685&set=pcb.156886075779289>. Pristupljeno: 21. 10. 2022.

³¹ Na pr., bilješka br. 10 na 114. str. u *Matici krštenih župe Šipanska Luka, sv. 8., 1862.-1901.*; kuću je za sebe i svoju obitelj kupio njegov otac Vicko (vidi ref. 12).

kroz Hrvatsko pjevačko društvo Gundulić, kojega je tajnik 1900. godine.³² Opširniji članak objavljen u *Crvenoj Hrvatskoj* 1904. godine omogućuje nam dobar uvid u nastanak i svrhu Društva:

Deset se punih godina navršilo da 'Gundulić' ustrajno i ponosno goji hrvatsku pjesmu u starome Dubrovniku, slavnoj hrvatskoj Atini.

Boljelo je rodoljube da se na ovome starome ognjištu slovinske pjesme utrne nje sveti plamen. Boljelo je, da pjesma koja se je tokom vijekova orila po ratnim poljanama, dizala u kraljevskim palačama, romonila uz cilik tamburice i zvrndaj gusala u skromnoj kolibi pastira i siromašnoj kućici težaka, da prestane ovdje, gdje je vila Slovinkinja još u davnim vremenima propjevala, gdje je slavni Gjivo svojom milozvučnom pjesmom pred četiri vijeka stao 'dizati nadu, rušiti jad'.

*I sada se kolo rodoljuba te uz dosta truda a više požrtvovanja, odlučiše da ustroje pjevačko društvo. Baš u ono vrijeme spravljalo se otkriće Gundulićeva spomenika (26. lipnja 1893.) Pa kud će bolje ovo društvo nego da se krsti imenom najslavnijeg Dubrovčanina, velikog pjesnika Gundulića! Izradiše ustav, komu prvi paragraf udariše: 'Pjevačko društvo će se zvati Hrvatsko pjevačko društvo 'Gundulić'. Društveni će barjak biti hrvatska trobojnica'. Ustav bi poslan na Namjesništvo u Zadar, gdje bje potvrđen odlukom 20. svibnja 1893. broj 11694/V. (...)'*³³

Društvo je bilo neaktivno nekolicinu godina, no sačuvalo je ime i imovinu. S radom je nastavilo 1934. godine, na 40. godišnjicu osnutka.³⁴

Ponovno u Austriji

Nakon³⁵ što se zaposlio kao namještenik pri upravi Österreichische

³² Vidi ref. 28e.

³³ O., J. »Hrvatsko pjevačko društvo 'Gundulić'.« *Crvena Hrvatska* XIV/21 (1904): 1.

³⁴ Vidi ref. 28f.

³⁵ Čini se suvislim da bi se Stijepan preselio u Austriju tek nakon što je tamo osigurao radno mjesto. Međutim, moguće je da se prvo preselio, pa zatim u Hainburgu pronašao posao.

Tabakregie,³⁶ preselio se u Hainburg (Hainburg an der Donau) – pitoreskni gradić u donjoj Austriji, 43 km udaljen od Beča i 12 km od Bratislave. Stijepov karijerni napredak u Österreichische Tabakregie (pomoćnik dužnosnika-dužnosnik-c. k. kontrolor-regionalni direktor), moguće je pratiti u onodobnom austrijskom tisku.³⁷

Godine 1907. u *Crvenoj Hrvatskoj* objavljena je za našu tematiku zanimljiva čestitka: »Gospodin St(i)jepan Fortunić iz Stona (!), c. k. činovnik režije duhana u Hainburgu n/D. vjenčava se danas u Votivnoj crkvi u Beču sa gospođicom Anom Obermayer. Čestitamo!«³⁸ Dakako, u Matici vjenčanih Zavjetne crkve u Beču (Votivkirche) nalazimo bilješku o vjenčanju između Stijepana Fortunića, s kućnom adresom Hainburg #16, i sedam godina od njega starije Anne Marie Obermayer – kćeri Kajetana Josefa Obermayera, rodom iz Hainburga na Dunavu i Ane rođ. Fischer, rodom iz susjednoga gradića Neunkirchena, s kućnom adresom Hainburg #17.³⁹ Stijepov vjenčani kum bio je Frano Bizzarro, potpisan s »Dr. Franz von Ohmućević-Grigurić-Bizzarro«.⁴⁰ Mladenci su živjeli u simpatičnoj dvokatnici na križanju današnjih ulica Hainburger Strasse i Kirchengasse, odnosno na južnom dijelu hainburškog glavnog trga (Hauptplatz).

³⁶ Tvrtka je od osnutka 1723. godine mijenjala ime iz prvobitnog Tabakfabrik Hainburg u Österreichische Tabakregie pa u Austrija Tabak AG, da bi nakon privatizacije 2001., i nakon nekoliko raznih korporativnih akvizicija, u konačnici bila pripojena japanskom duhanskom, farmaceutskom i prehrambenom divu JTI sa sjedištem za međunarodno poslovanje u Ženevi. Hainburški ogranak zatvoren je 2011. radi izgradnje stambeno-trgovačkog centra na toj lokaciji.

³⁷ *Der Bezirksbote* XIV/316 (1912): 3; *Salzburger Volksblatt* XL/79 (1912): 6; *Österreichische Land-Zeitung* XXXIII/15 (1912): 10.; *Niederösterreichischer Grenzboten* VII/4 (1918): 4.

³⁸ »Vjenčanje.« *Crvena Hrvatska* XVI/67 (1907): 5. *Napomena*: umjesto Stona treba stajati Šipanska Luka. Zabuna se najvjerojatnije dogodila zbog tamošnjeg prebivališta Stijepanova starijega i redakciji mnogo poznatijega brata Vlaha.

³⁹ Arhiv Bečke nadbiskupije. *Matica vjenčanih Zavjetne crkve u Beču za 1907. g.*, str. 129, zapis br. 84.

⁴⁰ Dubrovčanin Frano Bizzaro bio je odvjetnik, sudac i aktivni član mnogih društava u kulturi. Za životopisne zanimljivosti, vidi: *Narodna svijest* 11 i 12 (1937). Za porijeklo obitelji i plemstva, vidi: Ćosić, Stjepan. *Ideologija rodoslovlja*, 2015.

U obiteljskoj kući Glavić (rod Madin), uokvireni u zajednički okvir, ovješeni su ovalni portreti Stijepana i njegove žene Anne. Neočekivan zapis nalazi se upisan malenim slovima uz njihove rubove: »Beč, 1898«. Neočekivan je, dakako, zato što su se vjenčali 1907. Zašto, dakle, »Beč, 1898«? Moguće je da je to bila godina etabliranja studija za izrađivanje porteta, pa se tu nalazi zapisana radi svojevrstne promidžbe, a moguće je i to da su Stijepan i Anna odlučili zabilježiti godinu početka romanse koja će poslije kulminirati brakom.

U Beogradu

Nije poznat točan razlog (ili pak razlozi) Stijepova i Anina dolaska u Beograd. Niti je na temelju do danas pronađenih podataka moguće točno utvrditi nadnevak njihova dolaska i odlaska iz Beograda. Ipak, na temelju poznatih podataka moguće je pretpostaviti i izgledni razlog i okvirno razdoblje u kojem su tu boravili.

Nakon propasti Austro-Ugarske Monarhije 1918. godine,⁴¹ upravljanje nad cjelokupnim poslom oko proizvodnje, prerade i trgovine duhana preuzela je samostalna Uprava državnih monopola pod ingerencijom Ministarstva financija Kraljevine SHS. Njezina prvotna zadaća bila je da obnovi porušene tvornice, ali i ponovno potakne uzgajanje duhana, te da isti uspješno uklopi u isključivu državnu sferu, što je uspjela učiniti do 1923./1924. godine.⁴² Uprava državnih monopola u Kraljevini SHS imala je 1918. pod svojom upravom osam tvornica duhana, a isti broj tvornica s gotovo istim proizvodnim kapacitetom postojao je i godine 1941.⁴³

⁴¹ Službeno ime monarhije bilo je *Kraljevine i zemlje zastupane u Carevinskom vijeću i Zemlje svete ugarske krune Svetog Stjepana*. Utemeljena 8. lipnja 1867. Austro-ugarskom nagodbom, slom doživljava ujesen 1918., nakon poraza u Prvom svjetskom ratu.

⁴² Grgić, Stipica. »Od struka do dima: Duhan i duhanske preradevine u Jugoslaviji tridesetih godina 20. stoljeća.« U: *Istraživanja mladih saradnika INIS – Istorijska tribina 1* (ur. Momčilo Mitrović). Beograd: INIS, 2013: 67-68.

⁴³ Kolar-Dimitrijević, Mira. »Tvornica duhana u Senju i njeno radništvo od godine 1918. do 1941.« *Senjski zbornik VII/1* (1979): 40.

Pošto je čovjek Stijepanovih radnih navika i iskustva na svim razinama duhanske prerade i distribucije u potpunosti odgovarao profilu čovjeka koji bi mogao znatno doprinijeti uspjehu pregnuća Uprave monopola, nije dalekosežno pretpostaviti da mu je ponuđena određena pozicija u Upravi monopola, koju je potom on i prihvatio. To poglavito zato što takva pretpostavka nalazi uporišta u Rješenju o mirovini,⁴⁴ gdje se, između ostaloga, navodi kako je u mirovinu pošao s pozicije »monopolskog savjetnika i direktora fabrike duhana«. Nadalje, budući da se je nalazio u Beogradu, i da je beogradska tvornica duhana bila operativna do 1930., kada je u Nišu pokrenuto novo, jedno od tadašnjih europskih najmodernijih postrojenja toga tipa,⁴⁵ nije bez temelja pomisliti kako bi Stijepan u nekom razdoblju tijekom 1920-ih tu imao neku čelnu ulogu. No, to će potvrditi ili opovrgnuti buduće istraživanje.

Iz nekolicine njihovih sačuvanih pisama, koje nijedno – osim Stijepanove vlastoručno napisane oporuke pod naslovom »Moj testament!«, koju započinje s »U slučaju moje smrti...« i koju je u veljači 1928. poslao u Šipansku Luku nećaku Vinku Glaviću (1903. – 1978.) – nije poslano iz Beograda, nije moguće zaključiti koliko dugo su on i Ana boravili u Beogradu. U svakom slučaju, zanimljivo je da je, koliko je poznato, u razdoblju između dva rata općenito zdrav i poslovno aktivan, Stijepan ponukan na sastavljanje oporuke, i u baš tom trenutku. Je li mu netko bio prijetio smrću zbog njegovih pro-hrvatskih, premda nepolitičkih, aktivnosti u mladosti? Je li od nekoga za nešto bio osumnjičen zbog same činjenice da je u Beograd stigao iz Beča, a »za beogradsku čaršiju Beč je bio stjecište svih unutrašnjopolitičkih neprijatelja beogradskog režima«?⁴⁶ Drugo desetljeće 20. st. bilo je doba velikog

⁴⁴ *Rješenje Ministarstva financija Kraljevine Jugoslavije br. 20858/I* od 23. svibnja 1934., potvrđeno *Rješenjem Ministarstva financija Demokratske Federativne Jugoslavije br. 11015* od 17. svibnja 1946.

⁴⁵ Vidi ref. 42, str. 73.

⁴⁶ Suppan, Arnold. »Jugoslavija i Austrija od 1919. do 1938.« *Časopis za suvremenu povijest*, XX/3 (1988): 13.

političkog previranja: od tzv. Vidovdanskog ustava 1921. do 1929. promijenjeno je 17 vlada,⁴⁷ pa nije nemoguće ni to da bi ga netko od njegovih dugogodišnjih prijatelja upozorio na opasnost zbog zakulisnih crnorukaških igara, koje će kulminirati atentatom usred Skupštine u Beogradu 20. lipnja 1928. na pet hrvatskih zastupnika (dvojica su odmah usmrćeni, Stjepan Radić je umro naknadno od posljedica ranjavanja). Mogao je to biti netko od njihovih zajedničkih prijatelja ili pak sâm njegov vjenčani kum i kolega član *Duba* dr. Franco Bizzarro, koji je bio jedan od odbornika za podizanje Meštrovićeva spomenika »Kralju Petru Velikom Oslobodiocu« u Dubrovniku, otkrivenom na 1. prosinca 1924., i itekako je imao dodira s jugoslavenskim sokolašima, orjunašima i drugim projugoslavenski, odnosno prosrpski orijentiranim osobama – i u Hrvatskoj i u Srbiji, primjerice sa Stijepanovim rođakom glasovim slikarom Markom Muratom, suodbornikom pri rečenom podizanju spomenika.⁴⁸ Nešto mu je, preko Stijepanova brata Vlaha (Zmaj Parapunički), mogao natuknuti i Nikola Zvonimir Bjelovučić (1882. – 1952., sudac i pisac, Zmaj Sutviski I.), također jedan od odbornika pri podizanju Meštrovićeva spomenika. Bilo kako bilo, identitet osobe koja ga je upozorila na iminentnu opasnost, ako se to uopće i dogodilo, za sada je nepoznanica.

U Zagrebu

Stijepo i Ana nastanili su se na adresi Ilica 87. Stijepo će ostati u aktivnom radnom odnosu do 23. svibnja 1934., kad je »nakon 35 godina 7 mjeseci i 25 dana efektivne državne službe« umirovljen s pozicije »monopolski savetnik IV. političke grupe 1. stepena i direktor fabrike duhana«.⁴⁹

Prema kratkom izvješću u dubrovačkoj *Narodnoj svijesti*, vidimo

⁴⁷ Žebec Šilj, Ivana. »Pregled općeg političkog stanja u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, kasnije Kraljevini Jugoslaviji.« *Studia lexicographica XII/22* (2018): 32.

⁴⁸ »Proslava svečanosti narodnog ujedinjenja.« *Dubrovački list* 44 (1924): 3.

⁴⁹ Vidi ref. 44.

da je i tijekom boravka u Zagrebu na stanovit način bio aktivan u kulturnom životu Dubrovnika:

Na proglas 'Duba' pozvao je privremeni odbor amo nastanjene Dubrovčane na dogovor glede osnivanja pouzdaništa u Zagrebu. U subotu 17. II. sastao nas se je lijepi broj u 'Varoškoj pivnici'. Bilo je interesantnih momenata, kad su se prijatelji i školski drugovi sastali po prvi put nakon 30 i više godina. Nakon nešto življe debate o ciljevima 'Duba' bilo je odlučeno, da se osnuje 'Pouzdanistvo' i u Zagrebu. U upravu su birana gg. Dr. S. Dežulović, Dr. M. Hajdić, prof. S. Fortunić, sekretar K. Perinić, Dr. Smolčić i student A. Kurir. Uprava će prethodno stupiti u vezu sa 'Dubom' u gradu, pa će nastaviti rad u okviru iznosjenih predloga na našem sastanku.⁵⁰

Potkraj te 1934. godine zbili su se događaji na krupnom političkom planu, koji će imati važne posljedice i za hrvatske zemlje:

- 19. kolovoza u Njemačkoj je održan referendum na kojem je 85% ukupnog biračkog tijela potvrdilo Hitlera na funkciji i šefa države i šefa vlade, ujedno i kao vrhovnog zapovjednika svih oružanih snaga. Nakon što je u tzv. Noći dugih noževa (30. lipnja – 2. srpnja) pohapsio i pobio glavešine SA trupa i njihovog vođu Röma, i na rečenom referendumu bio potvrđen kao »Führer und Reichskanzler«, u rukama je imao totalnu vlast;
- 9. listopada, član VMRO-a Veličko Georgiev Kerin, s putovnicom koju mu je 20. svibnja 1934. izdao čehoslovački konzul u Zagrebu na ime »Petr Kelemen«, uspješno je izvršio atentat na jugoslavenkog kralja Aleksandra u Marseilleu;
- 29. studenoga Hrvatsko narodno predstavništvo za nezavisnost

⁵⁰ »Uprava pouzdaništa 'Duba' u Zagrebu.« *Narodna svijest* XVI/9 (1934): 3. Uz podružnice na Koločepu, u Postranju, Gružu-Lapadu, Trsteniku, Mlinima-Župi i Rijeci, pouzdanište je već postojalo i u Beogradu (»Prvo vijeće 'Duba' i njegovih podružnica.« *Narodna svijest* XVII/5 (1934): 7). O *Dubu* vidi u: Šubić, Nikola. »Društvo prijatelja prirode DUB - ozbiljno zadužilo dubrovački turizam.« *Ekonomika misao i praksa* XV/1 (2006): 125-138.

Hrvatske (Croatian National Representation for Independence of Croatia) »u ime porobljenih Hrvata u domovini i preko milijun hrvatskih iseljenika u državama Sjeverne i Južne Amerike i Europe – sastavilo je i Ligi naroda u Ženevi dostavilo *Memorandum* u kojem objašnjava teške gospodarsko-političke okolnosti Hrvata i Hrvatske u Jugoslaviji te da su za predstavnike svih Hrvata izabrani dr. Ante Pavelić, dr. Mile Budak i dr. Branimir Jelić, s predstavničkim ovlastima sve do slobodnih izbora u Hrvatskoj pod jamstvom međunarodne kontrole;⁵¹

- pred Božić, prvi kraljevski namjesnik knez Pavle Karađorđević na slobodu je pustio predsjednika HSS-a dr. Vladka Mačeka, zatvorenog od siječnja 1933.

Kroz čitavo turbulentno predratno razdoblje, kao i tijekom Drugoga svjetskog rata i poraća, Stijepo i Ana na zagrebačkom Črnomercu žive koliko je im je više moguće mirno i povučeno. Pravilno procijenjeni kao bezopasni po vlast umirovljenici, nisu bili osobito zanimljivi ni jugoslavenskim žandarima, ni hrvatskim ustašama, ni jugoslavenskim komunistima. Dopisno su u kontaktu s obitelji na Šipanu. U privatnom arhivu obitelji Glavić nekoliko je njihovih pisama i jedna zanimljiva pjesma, koju je Stijepo napisao povodom pedesetgodišnjice mature (1894. – 1944.), i u kojoj u 53 stiha navodi imena svojih gimnazijskih profesora i u šaljivu duhu, premda s poštovanjem, opisuje njihove karakteristike.

Ana je do tada izvrsno ovladala hrvatskim jezikom, a što je poglavito zorno u njezinom vlastoručno napisanom dopisu Ministarstvu za uvoz i izvoz (FNRJ Jugoslavije), kojim traži dopuštenje za izvoz u Austriju jednog »finog bosanskog tepiha, (...) koji će učiniti lijepu

⁵¹ *Memorandum CNRIC protocol no. 1165-1266/CNC34* od 29. studenoga 1934., zaprimljen 28. prosinca 1934. League of Nations Registry, R3624/1/1401/1401/Jacket1. Dokument s popratnim peticijama i drugim sadržajima proteže se na 329 stranica i dostupan je na: <https://archives.ungeneva.org/situation-in-yugoslavia-petitions-from-croats-etc>. Pristupljeno: 24. travnja 2022.

reklamu našoj domaćoj industriji tepiha«. ⁵² Znakovito je i to što taj dopis potpisuje s pohrvaćenim *Ana*, a ne svojim izvornim, krsnim imenom *Anna*. Nije poznato je li na to dobila ikakav odgovor, no nedugo potom jest dobila kratki dopis Narodne banke FNRJ u kojemu se, između ostaloga, navodi da »tri dionice Ljubljanske kreditne banke – Ljubljana (...) za Vas su postale nevažeće (...) te Vas stoga za njih teretimo na račun pologa«. ⁵³ Ana je umrla 8. prosinca 1953. u njihovom stanu na zagrebačkom Črnomercu. Premda ima temelja za pretpostavku da je u Zagrebu i ukopana, to još valja potvrditi.

Fotografija s Britanskog trga (Trg Ladislava Pejačića, Ilički, Mali plac) iz kasnog proljeća 1954. godine prikazuje Stijepana kao još uvijek stasita čovjeka. Uz njega su nećak Vinko Glavić, supruga mu Kate i kćer Anđela. ⁵⁴ Stijepan će se uskoro preseliti kod njih u Šipansku Luku.

U Šipanskoj Luci

Po konačnom povratku u Šipansku Luku, Stijepan dokolicu provodi kao aktivni umirovljenik: mnogo čita i šeće po otoku, djecu iz obitelji Glavić podučava matematici, njemačkom i latinskom. Sudeći po fotografiji koja ga prikazuje na barci, očito je i da se, barem jedanput, nećaku Vinku pridružio u ribolovu. Prema pričanju njegove sada pokojne pranećakinje Anđele, »Dundo Stijepo se svakodnevno umivao ledenom vodom u kamenome pilu u *korti*. Bio je drag, vrlo ljubazan čovjek, ali i striktan tutor: svaku lekciju, neovisno o predmetnoj tematici, započinjao je i završavao s 'higijena, red, rad, disciplina'«. Stijepan Fortunić umro je prirodnom smrću 28. prosinca 1958. godine. Nakon dostojnog ispraćaja od šire obitelji i prijatelja, na posljednji počinak položen je u grobnicu obitelji Fortunić u Šipanskoj luci.

⁵² Prijepis pisma. Privatni arhiv obitelji Glavić.

⁵³ Dopis *Centrale za Narodnu Republiku Hrvatsku Narodne Banke FNRJ* od 21. siječnja 1948. Privatni arhiv obitelji Glavić.

⁵⁴ Privatni arhiv obitelji Glavić. Dostupna na: <https://www.facebook.com/lukasipanska/photos/pb.100050519445497.-2207520000./296772658457296/?type=3>